

Сања Опсеница¹⁶
Универзитет у Источном Сарајеву
Педагошки факултет у Бијељини

УДК 159.922.8
159.923.2-053.6
Оригинални научни рад
DOI: 10.7251/NSK13011020

КОМПАТИБИЛНОСТ ВАСПИТНИХ СТИЛОВА ОЧЕВА И МАЈКИ

***Апстракт:** Здрава, функционална породица је заједница која ствара услове за развој здравих и зрелих чланова у границама њихових интелектуалних и креативних потенцијала, а која при томе пружа осећај припадности и солидарности, поштујући индивидуалне разлике и потребе својих чланова. Свака породица поседује специфичан репертоар понашања, релативно доследан начин понашања, путем којег на најбољи начин остварује своје васпитне циљеве и успоставља односе са децом. Родитељи морају бити балансери између тога да постављају јасна правила, да захтевају њихово поштовање, одговорности свих чланова, али да при томе одрже топао однос са свим члановима породице, а што, у ствари означава черст родитељски савез. Породица је самостална ћелија друштва која у великој мери, зависи од друштва и да би породица била успешна, у посредовању између друштва и појединца, неопходно је стално мењање породице и усклађивање са променама у друштву, што додатно отежава ионако тежак посао родитеља. Улоге очева и мајки у животу деце су веома различите али је евидентно да су оба родитеља веома значајна и не може један родитељ надоместити утицај другог родитеља. Овај рад истражује и покушава објаснити природу васпитних стилова понашања родитеља адолесцената обухваћених узорком и њихова потенцијална дејства на развој адолесцената, тако да хипотеза истраживања гласи: васпитни стилови мајки и очева се не разликују значајно, а задатак је био усмерен и на стилове понашања мајки и очева, ради увиђања да ли постоји доминантан васпитни стил родитељског понашања за одређени пол, као и да ли постоји “компатибилност” васпитних стилова код родитељског пара.*

***Кључне речи:** родитељи, адолесценти, усклађеност.*

¹⁶sanjalopsenica@gmail.com

Увод

Будући да је васпитање у целини, као систем, један од најсложенијих друштвених феномена и да то подразумева обавезно укључивање породице (оба родитеља), проблем за себе су бројне специфичности њихове улоге. Иако то у нашем педагошком наслеђу није уважавано, савремени приступ одговорности родитеља за ефекте васпитања и образовања је заснован на природи односа између родитеља и деце, на афективној страни тог односа и хуманој комуникацији између родитеља и деце, којом се деци дају значајно другачији васпитни подстицаји, којом се деца охрабрују на развој одговорног односа према својим дужностима и друштвеној улози у целини. Васпитни однос је динамичан процес који подразумева квалитетан међусобни интеракцијски однос супружника, константан и добро смишљен дијалог са децом и осталим члановима породице, односно, такав однос старијих и млађих чланова породице, у којем се мењају и одрасли и млади. Оно што се намеће као истина је и чињеница да на васпитање осим поменутих, родитеља и деце, значајно утиче средина као фактор, материјална основа породичног живота и посредовање са културним избором средине, природним и социјалним окружењем. Често је породица беспомоћна, па и у конфузној ситуацији код избора педагошких поступака, због значајних разлика у поимању «доброг» и «рђавог», «прихватљивих» или «неприхватљивих» облика понашања, на које средина делује без обзира на ставове или супростављања родитеља.

Матејевић (2000) под васпитним стилем родитеља подразумева релативно доследан начин понашања родитеља, а кроз те поступке родитеља се успостављају односи са децом. Васпитни стил родитеља у ствари подразумева процену родитеља којим васпитним поступцима ће на најбољи начин остварити своје васпитне циљеве, а да не наруше, пре свега, емоционални однос према детету, како своје поступке не би довели у питање и, на тај начин, своју мисију родитељства свели на «сервис» којим је најважније «намиривати» само егзистенцијалне потребе детета. Емоционални чинилац, на тај начин, постаје најважније обележје васпитног стила родитеља. Гледано кроз историју, васпитање

у породици, као једна од њених најбитнијих функција, кретало се од доминације родитеља над децом, заснованој на слепој послушности, до потпуно анрахичних модела родитељства којима се породица суштински одрицала од васпитно-образовних утицаја, није се ни бавила одрастањем и његовим тешкоћама, више је веровала у «судбинске ефекте развоја и одрастања», што је одавно напуштена идеја, која се све више замењује идејом о интеракцији детета и родитеља и топлом атмосфером током одрастања.

Иако су родитељи најзначајнији фактори васпитања, као и иницијатори комуникације и интеракције, врло често, извршавајући овај деликатни задатак, створе «дисциплиновану децу, покорну ауторитету, али чије су жеље потиснуте», каже Нил (1990) у својој књизи “Слободна деца Самерхила”. Аутор говори о “неслободној деци“, која су неуравнотежена, за разлику од деце чији су умови и тела еластични и покретљиви, која су без страхова, коју нико не туче, на коју нико не виче, а која су вољена и заштићена, као “слободна“ или уравнотежена деца. По Нилу, уравнотеженост је право деце да живи слободно, без ауторитета у психичком и физичког смислу. Овај аутор сматра да родитељи врло различито схватају ову изузетно тешку обавезу, а најчешће погрешно, што резултира грешкама у васпитању.

Шеферова теорија (према Генцу, 1986) уводи дводимензионални модел васпитања и васпитне поступке родитеља разврстава дуж две димензије, прва је димензија контрола, а друга представља емоционални однос родитеља и детета.

Димензија контроле се односи на степен спутавања физичке и психичке слободе детета кроз родитељске забране, а *димензија емоционалног односа* родитеља према детету се односи на топло и хладно васпитање. Комбинацијом полова ове две димензије добијају се четири васпитна стила, а у зависности од васпитног стила који доминира и код детета се развијају одређене особине и стилови понашања.

У топло попустљивој атмосфери дете је окренуто према свету, креативно, амбициозно, пријатељски расположено и активно, склоно је кооперацији и са великим шансама да постане социјално зрело и прилагодљиво на различите околности. У оваквим породицама постоје

норме које се поштују, али оне нису ригидне, напротив, њима се даје основни тон и смер ка хуманим вредностима друштвености, ка врло квалитетним предусловима самоостварења као врхунском мотиву постојања човека.

Хладно попустљива атмосфера означава општу небригу за дете. Родитељи су хладни, одбојни, суштински више заинтресовани за властити комодитет него за децу, они постављају много правила, од којих је већина неразумљива деци а често и физички кажњавају дете, што је, разуме се, неприхватљиво, јер ће деца постати асоцијална са обиљежјима неприлагођеног понашања, са последицама које најчешће воде до поремећаја у понашању, од оних блажих облика као што је ситно преступништво и не баш безазлена малољетничка делинквенција, до изузетно тешких, штетних и неприхватљивих облика понашања.

Топло ограничавајућа атмосфера указује на заштитнички стил понашања родитеља. Родитељи су превише забринути за дете, са једне стране, а са друге, постављају му норме којих мора да се придржава. Дете губи самосталност родитељским спутавањем и гушењем, веома је учтиво, услужно и марљиво, али не и креативно, остаје дуготрајно зависно од родитеља са последицама које се највише штетно одражавају на социјалне функције, међу њима је највећи број деце са повлачењем и несигурношћу.

У хладној ограничавајућој атмосфери родитељи често и строго кажњавају дете и одбијају зближавање са дететом. Дете је у неподношљивој емоционалној ситуацији, често дезоријентисано, емоционално нестабилно, предодређено је да развије пуно је неуротских реакција, конфликта и комплекса којима најчешће генерише честе и неконтролисане сукобе са средином. Усвајајући моделе понашања својих родитеља деца могу постати агресивни према средини, материјалним и природним добрима, са изразитим симптомима вандалског и неконтролисаног понашања. С друге стране оваква атмосфера може исходovati и беспрекорном покорношћу, са потиснутом агресивношћу коју често окрећу ка себи, чак и до суицида, а над другима особама покушавају да доминирају.

У целини говорећи, крупан је педагошки и психолошки проблем стилова родитељског односа према деци и њиховим потребама, према којем наука не може застати само на нивоу дескрипције, њена улога је да осветли начине, како деловати на освешћење родитеља у погледу значаја и дејстава стила њиховог понашања на исходе васпитања.

Методологија истраживања

Основни задатак рада био је *истражити и објаснити природу васпитних стилова понашања родитеља према адолесцената обухваћеним узорком* и увидети, да ли постоји доминантан васпитни стил родитељског понашања за одређени пол, као и каква је *“компатибилност“* васпитних стилова код родитељског пара.

У складу са задатком овог рада, постављена хипотеза рада гласи:

X_{0-1} : Васпитни стилови мајки и очеве међусобно се не разликују по процени адолесцената.

Варијабле спроведеног истраживања су васпитни стилови родитеља дефинисани кроз четири васпитна стила: топло попустљив стил; хладно попустљив стил; топло ограничавајући стил и хладно ограничавајући стил, о чему је претходно било више говора у погледу објашњавања суштинских обележја ових стилова. За утврђивање васпитних ставова родитеља кориштена је скала названа PCRE (Parents-Child Relationship Evaluation). Упитник је модификација скале коју су Генц и Коцопељић конструисали 1995. године за утврђивање повезаности између васпитних ставова и димензија личности, а теоријску основу за овакву концепцију чини Шеферов (Schaeffer) дводимензионални модел васпитања.

Истраживање је извршено на популацији адолесцената и младих за које се претпоставља да су закорачили у тзв. «зрело доба» (од 18 година до 25 година), на пригодном узорку од 620 испитаника студената Педагошког факултета.

Обрада података истраживања извршена је дескриптивним, униваријантним као и мултиваријантним статистичким методама.

Подаци су рачунарски обрађени програмом STATISTICA верзија 6.0. Од статистичких метода и поступака кориштени су:

1. *Дескриптивна статистика*: аритметичка средина, стандардна девијација, проценти и линеарна корелација за опис узорка и варијабли истраживања.
2. *Статистика закључивања* обухватила је примену: т-теста, анализу варијансе, дискриминативну анализу, факторску анализу и каноничку корелацију.

Резултати истраживања

Ради утврђивања синхронизације родитељског пара, по питању васпитних стилова, рађена је каноничка корелација ајтема која је показала значајан степен слагања за све компариране ставке.

Табела 1. Корелација парова ајтема васпитних стилова родитеља

<u>Ајтем</u>	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>7</u>	<u>8</u>	<u>9</u>	<u>10</u>	<u>11</u>	<u>12</u>
Correl.	.27*	.32*	.43*	.35*	.32*	.46*	.47*	.57*	.51*	.40*	.50*	.54*

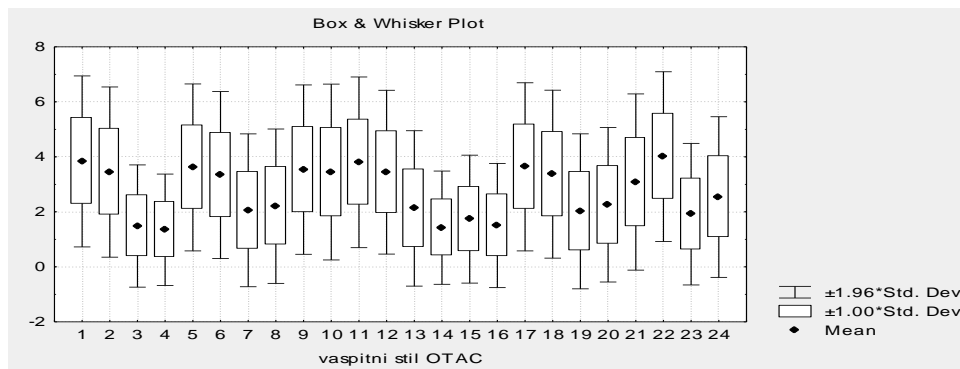
<u>Ајтем</u>	<u>13</u>	<u>14</u>	<u>15</u>	<u>16</u>	<u>17</u>	<u>18</u>	<u>19</u>	<u>20</u>	<u>21</u>	<u>22</u>	<u>23</u>	<u>24</u>
Correl.	.58*	.42*	.53*	.58*	.43*	.49*	.41*	.59*	.57*	.29*	.52*	.67*

Добијене вредности коефицијента линеарне корелације указују на висок степен слагања родитељског пара у погледу процене васпитног стила. Коефицијет је статистички значајан на нивоу $p < 0,01$ за сваки ајтем. Резултати показују да уколико је мајка процењена као топла - попустљива и отац је имао исто обележје и обрнуто и самим тим се потврђује постављена хипотеза да се *васпитни стилови мајки и очева међусобно не разликују по процени адолсцената*.

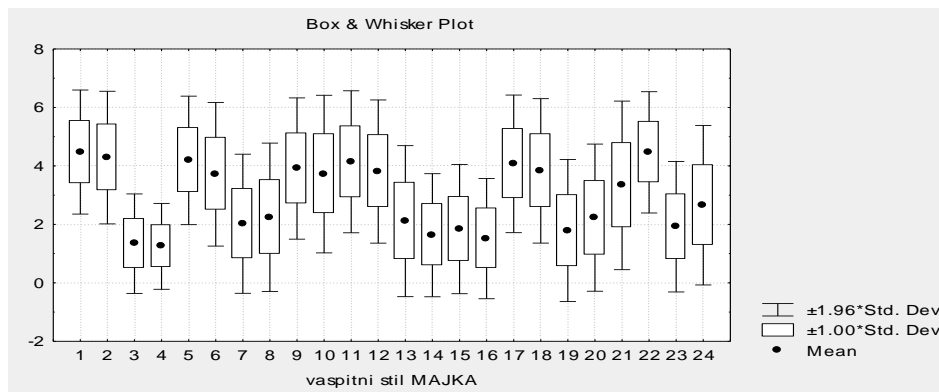
На основу дескриптивних карактеристика ајтема варијабли се запажа да је аритметичка средина у оба случаја присутна на истим

ајтемима – првом (као најпозитивније оцењеном ајтему) и четвртном (ајтем са најмањом вредношћу). Дистрибуције за сваки појединачан ајтем могу се представити графички.

Графикон 1. Нормална дистрибуција ајтема који презентују васпитне стилове оца



Графикон 2. Нормална дистрибуција ајтема који презентују васпитне стилове мајке



Теоријски модел васпитних стилова препознаје две димензије у две равни структуре: *топло:хладно* и *попустљиво:ограничавајуће*

васпитање. У почетној анализи утврђиване су структуралне карактеристике појединачних скупова – очева и мајки, а потом су компарирани модели кроз анализу структуре теоријског модела путем факторске анализе.

Табела 2. Својствене вредности карактеристичних коренова, појединачни и кумулативни проценти варијансе фактора (васпитни стилови оца)

Extraction: Principal components	<i>Eigenvalues</i>	<i>% total Variance</i>	<i>Cumul.eigenval.</i>	<i>Cumul. %</i>
1	8,153	33,969	8,153	33,969
2	5,216	21,733	13,369	55,703

Из резултата се увиђа да је постотак варијансе објашњене са два фактора 55,703%, а што се уклапа у теоријске моделе важеће за друштвене науке који износе око 60%. Првобитно издвојена 4 фактора (ослањајући се на теоријски концепт) нису показала значајне сопствене вредности, те је на основу scree-plot број фактора редукован на два. Пошто је издвојен број фактора било је потребно одредити матрицу факторске структуре. Она садржи факторска оптерећења која предочавају коефицијенте корелације између издвојених фактора. Након анализе васпитних стилова очева може се запазити да су очеви опажени као топло - попустљиви или хладно - ограничавајући, те се код њих може говорити о двофакторском васпитном моделу.

Када су у питању васпитни стилови мајки редукација варијабли задовољава четворофакторски модел: *топло, хладно, попустљиво и ограничавајуће*.

Табела бр. 4: Својствене вредности карактеристичних коренова, појединачни и кумулативни проценти варијансе фактора (васпитни стилови мајки)

Extraction: Principal components	<i>Eigenvalues</i>	<i>% total Variance</i>	<i>Cumul.eigenval.</i>	<i>Cumul. %</i>
1	5,704	23,769	5,705	23,762
2	3,287	13,695	8,992	37,464
3	1,768	7,368	10,76	44,833
4	1,116	4,65	11,876	49,484

Из резултата се увиђа да је постотак варијансе објашњене са четири фактора 49,484%, што је знатно мање од варијансе запажене у моделу оца. Анализом добијених података може се закључити да су адолесценти мајке опажали кроз сва четири васпитна стила. Анализа целокупног узорка указује на одступање модела од теоријског.

Закључак

Закључак рада је да се васпитни стилови родитеља више разликују унутар саме структуре, а мање између група. Адолесценти родитељски пар доживљавају као усклађен у васпитним поступцима, а што је веома важан фактор здравог васпитања. Са друге стране адолесценти су се преданије бавили васпитним поступцима мајки током васпитања, те је васпитни приступ мајки у својој унутрашњој структури приказан као разноврснији, што указује на то да је мајка та која је присутнија и доминантнија у васпитању адолесцената, док су очеви мање укључени у одрастању своје деце, па самим тим и васпитни поступци очева се опажају кроз само два стила.

Литература

- Ainsworth, M. D.S. (1989). Attachment Beyond Infanc, *American Psychologist* 44 (709-16).
- Bowlby, J. (1994). *The Making & Breaking of Affectionall Bonds*. London and New York: Routledge.
- Genc, L. (1986). *Vaspitni postupci roditelja (elaborat)*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Ilić, A. (2001). *Sociologija porodice*. Beograd: Čigota.
- Kapor-Stanulović, N. (1985). *Psihologija roditeljstva*. Beograd: Nolit.
- Mccurdy, S. J, Scherman, A. (1996). Effects of family structure on the adolescent separation-individuation, *Adolescence* Vol. 31.
- Matejevic, M. (2002). *Vrednosne orijentacije i vaspitni stil roditelja (doktorska disertacija)*. Kosovska Mitrovica.
- Nil, A. (1990). *Slobodna deca Samerhila*. Beograd: BIGZ.
- Offer, D. (1981). *The Adolescent: A Psychological self-Portrait*. New York: Basic Books, Inc.
- Počuča, S. (2000). *Povezanost vaspitnih stavova roditelja i poremećaja ponašanja na osnovnoškolskom uzrastu (diplomski rad)*. Novi Sad: Katedrea za psihologiju Filozofskog fakulteta.
- Pruett, K. D. (2000). *Fatherneed: Why Father Care is as Essential as Mother Care to Your Child*, New York.
- Rohner, R. P. & Nielsen, C. (1978): *Parential acceptance and rejection, A review and annotated bibliography of research and theory, 2 vols*, HRAF press, Now Haven.
- Stefanović, T. S. (2001). *Afektivno vezivanje - transgeneracijski pristup. Empirijska istraživanja u psihologiji VII*. Beograd.
- Wel, F. (2000). *The Parental Bond and the Well-being of Adolescents*. *Journal of Youth and Adolescence* 29.

Sanja Orsenica

COMPATIBILITY OF PEDAGOGICAL STYLES OF BEHAVIOR OF MOTHERS AND FATHERS

Summary

A healthy-functional family is a community which creates conditions for the development of healthy and mature members within limits of their intellectual and creative potentials and which thereby creates the feeling of belonging and solidarity by respecting individual differences and needs of its own members. Every family possesses certain behavioral repertoire, relatively consistent method of behaviour through which achieves its educational goals and establishes its relations with children in the best way. Parents must be skillful balancers between setting clear rules, demanding for their respect and responsibility of all members and maintaining warm relations with all family members at the same time – which, in fact, means strong parental alliance. Family is an independent unit of a society which in great deal depends on the society and in order to be successful in mediation between an individual and the society, constant modification and adjustment to society changes is necessary. This further complicates difficult job that parents already have. The roles of mothers and fathers in children's lives are very different, but it is clear that both parents are highly important and one parent is not able to compensate the other parent's influence. This paper explores and attempts to explain the nature of pedagogical styles of behavior of parents of adolescents that were included in the research sample and their potential effect on the development of adolescents, so that the research hypothesis is: pedagogical styles of behavior of mothers and fathers are not significantly different, and the task was focused on pedagogical styles of their behavior in order to realize whether dominant pedagogical style of parental behavior exists for a certain gender and whether there is „compatibility“ of pedagogical styles of behavior of parental couples.

Key words: parents, adolescents, compatibility